

ION T. FLORESCU

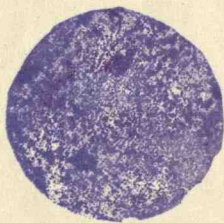
VICTOR HUGO
OM POLITIC

Prețul: 1.— leu.

„MINERVA“
BUCUREȘTI

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

VICTOR HUGO OM POLITIC

~~Inv. 21455~~

CONTROL 1974

ION T. FLORESCU

Inv. 2374.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

VICTOR HUGO

OM POLITIC

3841.
92 Victor Hugo

BUCUREȘTI

«MINERVA», Institut de Arte
Grafice și Editură, B-dul Aca-
demiei 3, Str. Edgar Quinet 4.

1914

1901
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI
A.....2374.....

RC 234/03

B.C.U. Bucuresti

C3841

VICTOR HUGO OM POLITIC *)

Care este culegătorul de stele și de rime, făuritorul de imagini sau de idei, care în ceasurile lui de odihnă — în hivernale somnolențe sau în primăvăratece visări — nu a ambiționat să culeagă și aplausele tribunei publice, să conducă oameni mai veritabili decât cei din romane și piese de teatru, — și să stăpânească, măcar câteva clipe, acele ispititoare embleme ale forței executive ce se numesc portofolii ministeriale?

Care poet, care scriitor mare, n'a dorit să fie și om politic mare?...

Și vice-versa, care este conducătorul de grupuri sau popoare, care să nu fi dorit să aibă și un pedestal literar, iar întru târziu, în lumina crepusculară a vieții, să

*) Conferință ținută la «Cercul Analelor», în seara de 27 Ianuarie, 1914.

lase posterității volume de discursuri, poeme, nuvele sau caete de amintiri!...

┌ Lucrul este și firesc. Politica a trăit cu Literatura, nu numai într'o stare de caldă și bună vecinătate, cu îngăduințe și permisiile de vânătoare reciprocă, dar într'o adevărată stare de indiviziune; iar când cele două surori bune nu și-au mai tolerat călcarea hotarelor, s'au apostrofat delicat și s'au bătut cu flori de retorică, ca ființe civilizate și de înaltă educațiune!

Cea mai mare insultă adresată omului politic care a scris pe vremuri și literatură a fost:

— D-ta! faci în discursuri mai multă literatură decât politică! Ai face bine să-ți vezi de literatură!

Iar politicianului de profesie care se armează numai de fapte, care neglijează forma și aruncă la tribună numai calcule și raționamente i s'a zis:

— Ce păcat că n'a făcut literatură! Vai! ce politician «terre-à terre»!...

┌ Adevărul este că pe drumul triumfului, Politica și Literatura trag la acelaș car — carul capricios al Opiniei Publice! Li-

teratura și Politica sunt atât de strâns legate, încât cu drept cuvânt *Chateaubriand* în «Mémoires d'Outre-Tombe» a definit pe Napoleon, «un poet în acțiune» iar *Albert Sorel*, academicianul cunoscut, a făcut, într'una din scrierile sale, o splendidă paralelă între Napoleon și Victor Hugo, priviți și unul și celalt ca niște imaginativi în domeniul extra-ordinarului.

Literatura în politică este... o femeie frumoasă, care apare d'odată într'un grup de oameni cari se ceartă: prin farmecul prezenței ei, le moderează glasul, le rotunjește gestul, le pune surâsuri, spirit și flori pe buze, în locul apostrofei și invecțivelor dezordonate.

Chateaubriand, Lamartine, Honoré de Balzac, Jules Simon, A. de Vigny, Ernest Renan, V. Hugo, istorici ca Guizot și Thiers, îndată ce și-au asigurat un pedestal sau o supremație literară, s'au aruncat cu pasiune în lupta politică.

Armați cu scrisorile de recomandatie pe cari le dăduse Literatura, au escaladat tribuna publică, au scos jurnale și pam-

flete, au pătruns în Cameră sau ministere, au condus sau au combătut revoluțiile, au cunoscut beția triumfului politic sau durerile amare ale căderilor și ale exilului!

Pe de altă parte conducători de popoare sau oameni politici de seamă, — dela tiranul *Neron* care își citea versurile sale anoste, amicului *Petronius*, suspinând în preajma morții — «Vai! ce artist mare pierde omenirea!» — până la Ludovic al XIV-lea, care, în atmosfera atâtor genii, nu se mulțumea să fie numai Regele Soare, ci voiă să fie și poet mare, — dacă *Boileau* nu i-ar fi spus într'o zi, când îi citea niște rime banale: — «Majestatea Voastră face tot ce vrea! Majestatea Voastră a voit să facă versuri slabe și a reușit! — mulți, foarte mulți au râvnit gloria literară.

Oameni de Stat ca *Gladstone*, *Cavour* și *Napoleon* cari au uimit lumea cu acțiunea lor asupra evenimentelor celor mai de seamă, — le-au plăcut să scrie literatură și să treacă drept literați. Una din cele mai caracteristice figuri de bărbat de Stat cu reputație mondială, care a condus în acelaș timp aproape și carul Muzelor și

carul Statului este de sigur acel Prim-Ministru Englez care, după ce dă Reginei sale o coroană de Împărăteasă — după ce dobândește Engliterei o posesie strategică de mare valoare fără un glonte și fără un strop de sânge, după ce face să câștige țara sa atâtea milioane, prin răscumpărarea acțiunilor Canalului de Suez, coboară cu modestie treptele de Prim-ministru și, la vârsta de 77 ani, rămas sărac și fără casă, scrie frumosul roman *Endymion* care îi produce 250.000 franci, cu care își cumpără în sfârșit un adăpost în care *Lord Beaconsfield* moare cu demnitate.

De data aceasta Literatura a salvat pe Omul Politic. La noi în țară, e poate inutil să mai reamintesc, Bolintineanu și Alexandri, Ion Ghica și Cogălniceanu, Bălcescu și Eliade, — în epoca de regenerare a Neamului, — sunt tot atât de mari scriitori precum sunt și bărbați politici de frunte.

Am preferat să încerc să desenez astăseară silueta politică a lui *Victor Hugo*, pentru că politica lui fiind umanitară, e deci mondială și interesează toate popoarele.

Viata lui politică, mult mai puțin cunoscută decât cea literară, are câte odată culmi atât de uriașe, pe cari nu le ajung *Odele* lui cele mai înălțătoare și mai geniale; iar suferințele lui morale, în 19 ani de exil, departe de Patria pe care a adorat-o, ar fi fost destul să'l facă nemuritor, chiar dacă n'ar fi scris nici un rând din divinele lui «Contemplațiuni». În locul lui Franța și omenirea recunoscătoare ar fi realizat ea, poema Contemplațiunii Universale!

Filosofia lui este optimistă, crezând cu îndârjire în triumful binelui final, afirmând câte odată că chiar crima și tirania pot servi ca geneză a progresului și ca izvor de libertate.

Oratoria lui, deși nu atât de strălucitoare ca a lui Lamartine, — Ministrul-poet din guvernul provizoriu dela 1848, — deși fără influență imediată asupra parlamentarilor cărora se adresează, ea își găsește un puternic răsunet în mase, în mijlocul cărora germează ca o adevărată sămânță binefăcătoare.

Intr'una din admirabilele pagini ale

celebrului său pamflet «Napoléon le Petit» descriind pe oratorul politic, în realitate el se descrie pe dânsul când zice : «L'Orateur
«c'est le Semeur ; il prend dans son coeur
«ses instincts, ses passions, ses croyances,
«ses souffrances, ses idées, ses rêves et
«les jette à poignées, au milieu des hom-
«mes ; tout cerveau lui est sillon. Un mot
«tombé de la tribune prend toujours ra-
«cine quelque part et devient une chose.
«Vous dites : ce n'est rien, c'est un homme
«qui parle, et vous haussez les épaules.
«Esprits à courte vue : c'est un avenir
«qui germe ; c'est un monde qui éclôt».

In acest sens V. Hugo este unul din cei mai mari oratori ai timpului.)

Dar atât nu e de ajuns. Semănătorul este și un apostol, un luptător, câteodată un cuceritor și mai adesea ori un martir.

Exilul, loviturile soartei și ale oamenilor, acele idei generoase pentru cari se jertfește și cărora durerea le imprimă un profil de medalie arsă în focul patimelor publice — dau proporții atât de uriașe Maestrului, în cât el intră viu în nemurire.

Din prima tinerețe a lui Victor Hugo, vă voi reaminti numai câteva momente, acele clipe de adolescență entuziastă, de șovoială și sentimentalism politic.

La 13 ani el este regalist înfocat ca și mama-sa, — o fiică a Vendeei, care se separase de tatăl său, Generalul Hugo — un viteaz din armata lui Napoleon rămas devotat Impăratului.

E după pierderea bătăliei de la *Waterloo*. Ura «copilului sublim» contra uriașului răsturnat, se traduce prin versuri pline de elocință:

«Tremble! Voici l'instant où ta gloire odieuse,
 «Subira du destin la main victorieuse.
 «Sombre, inquiet, en proie aux remords déchirants
 «Aux remords qui toujours, poursuivent les tyrans,
 «Tu voulus tout dompter, dans ton brûlant délire,
 «Et pour mieux l'affermir tu perdis ton empire!...»

Și avea abia 13 ani! Atâta energie, atâta vervă? Atâta pasiune? Atât curaj?

Gestul fu remarcat.

Articolele sale politice publicate în *Conservatorul*, pline de cea mai pură doc-

trină legitimistă, fixase deja atenția asupra lui.

Vestita-i *Odă la moartea ducelui de Berry* îl apropie de Curte și îi atrage favoarea regală.

√ Ludovic al XVIII ordonă să i se dea o gratificație de 500 franci, ca un semn al augustei sale satisfacții.

Abia a împlinit 18 ani și este favoritul Curții, dragostea și speranța partidului Regalist.

Exaltarea sa regalistă merge crescând, deși preocuparea-i de căpetenie este acum Literatura.

Încă dela început sunt însă semne că Victor Hugo va fi un om public și un luptător politic, căci pe măsură ce crește în reputație, duce de front și unele afirmări politice. Primul său volum de *Ode* apare cu o prefață interesantă.

El inaugurează deja sistemul său de prefete, cari reprezintă manifestarea diverselor sale stări sufletești și cari sunt adevărate proclamațiuni ale bătăliilor ce avea să dea.

Chiar d'atunci arată că nu vrea să

rămâe numai poet. El spune că în volumul său, sunt două intențiuni, cea politică și cea literară și adaogă imediat: «*mais dans la pensée de l'auteur, la première est la conséquence de la dernière, car l'histoire de l'homme ne présente de poésie, que jugée du haut des idées monarchiques, et des croyances religieuses*».

Cine ar fi zis atunci că va veni o zi în care Victor Hugo va susține, cu jertfa întregii sale vieți, idei diametralmente opuse.

Un principiu punea încă d'atunci Victor Hugo și el merită să fie reținut: *dreptul poetului d'a se amesteca foarte d'aproape în treburile publice.*

Victor Hugo se desinează d'atunci chiar, *om de idee și om de acțiune*. Aceste două contururi se vor accentua tot mai mult, în tot cursul vieții lui. Cu cât personalitatea literară a lui Victor Hugo se afirmă mai mult, cu cât opinia publică îl aclamă mai frenetic, — cu toată decorația ce-i trimisese Carol al X-lea care succedase lui Ludovic al XVIII-lea, — cu cât subvențiile din caseta Regală se măreau,

cugetarea politică a lui Victor Hugo, evoluă pe zi ce trecea. El nu mai erà acum regalistul pur reacționar; pe nesimțite înclină către liberalism și se simțea gata să acorde lira în cinstea marelui nume, pe care l'a celebrat atât de măreț: *Napoleon!*

Prestigiul marelui Impărat, zguduise tot patriotismul său și isbise imaginația sa. Ca un foc ascuns admirația îi coprindea încet toată făptura.

Un incident diplomatic îl făcù să izbucnească în public. O clauză secretă a tratatului din Paris, în 1814, introdusă de Austria, declarà, că titlurile date de Napoleon generalilor săi, și care le-ar fi acordat ceva drepturi asupra vre-unei părți din imperiul Austriac, vor deveni nule, ne mai putând fi purtate de titulari.

Această clauză fusese păstrată secretă.

La o serată pe care o dase *Contele Appony*, ambasadorul Austriei, acesta, după instrucțiunile guvernului său, a dat ordine ca lacheii să nu mai anunțe pe mareșalul *Oudinot* cu titlu de *Duce de Regio*, nici pe mareșalul *Soult*, ca *Duce de Dalmația*, ci

numai pe numele lor, pur și simplu. Mareșalii ofensați s'au retras imediat, dar incidentul acesta îndată ce a fost cunoscut, fu considerat aproape ca o umilire națională și produse în Paris o adâncă indignare. Guvernul fu interpelat în Parlament și opinia publică se mișcă.

Victor Hugo nu mai putu rezistă. Apucată de o nobilă mânie, traduse sentimentele populare într'o celebră Odă intitulată: «*A la Colonne de la place Vendôme*».

Vă citez numai câteva versuri, ca să se vadă noile lui sentimente și revolta lui de patriot :

«O monument vengeur ! Trophée indélébile !
 «Bronze, qui tournoyant sur ta base immobile,
 «Semble porter au Ciel ta gloire et ton néant
 «Et de tout ce qu'a fait une main colossale
 «Seul est resté debout ; ruine triomphale
 «De l'edifice du géant !...»

Această Odă fu publicată în «*Journal des Débats*» și dete lui Victor Hugo, — care era cunoscut mai mult în cercurile alese și restrânse — gloria populară care îi lip-

sise până atunci. Regaliștii — obișnuiți cu altfel de ode, rămaseră surprinși și indispuși. Victor Hugo își luase însă zborul către orizonturi mai largi și influența lui pătrunse acum în masele cele mai adânci.

Intre 1827 și 1841, *Victor Hugo*, se aruncă cu patimă în luptele literare, neglijând pentru câțva timp politica, fără însă a o pierde din vedere. Acela care pe băncile școlii zisese: «*vreau să ajung Pair al Franței!*», și care iubea lupta, dă mai întâi asaltul la care era mai bine preparat, — bătălia pur literară, pentru a-și cuceri mai întâi o redevă puternică și a câștiga un stat-major de elită. Celebra prefață-manifest, a dramei «*Cromwel*» îl consacără șef nediscutat al tinerei mișcări literare.

Această prefață îndrăzneată, este evenimentul literar care sosise la vremea lui, care provoacă un entuziasm de nedescris în tinerețea cultă, care consideră pe Victor Hugo ca pe un novator, un revoluționar trimis de soartă să răstoarne din temelie teoriile învechite ale clasicismului și să întroneze splendorile romantismului triumfător.

3841.

Acela însă pe care admiratorii săi îl împingeau mereu spre lupte literare, nu voiă totuși să se înstreineze de viața publică și umanitarismul său cel mare, ideile sale generoase, îl făceau să deschidă din când în când câte o fereastră asupra vieții publice. Instinctul lui de apostol îl făcea să scrie în 1829, o carte în proză: «*Le dernier jour d'un condamné*». Această carte, care a apărut mai întâi fără semnătura autorului, tocmai pentru a se mască mai bine intenția politică și socială a scriitorului, a produs un enorm efect. Cu drept cuvânt se poate zice că este cea mai desăvârșită pledoarie și cea mai irefutabilă pentru suprimarea ghilotinei.

Prefața este singură o operă de înaltă morală și, de mai bine de 80 de ani de când a fost scrisă, nu s'au mai găsit alte argumente mai puternice și mai definitive pentru susținerea acestei teze.

În această prefață el lansează faimoasa apostrofă, judecătorilor cari condamnă la moarte. «Dans votre for intérieur vous «n'êtes pas bien sûrs de ne pas être des «assassins!»»

Apoi, lărgind problema, pledează nu numai pentru abolirea pedepsei cu moarte, dar voește o remaniere completă a penalității din cod, sub toate formele. El este partizanul fervent al corijării prin blândețe și «cere ca dulcea lege a lui Crist să pătrună în cod și să-l inunde cu razele ei». (Victor Hugo scria) acum aproape 90 ani, aceea ce pledează advocații și criminaliștii moderni de azi, aceea ce doctorii și filosofii luptă să introducă în incintă: (crima este o boală, medicii să înlocuiască pe judecători, spitalele să înlocuiască ocnele. «*On traitera par la charité* «*ce mal qu'on traitait par la colère. Ce sera* «*simple et sublime*». «*La Croix substituée* «*au gibet*». «*Voilà tout!*»)

Victor Hugo deschisese focul.

El va avea fericirea să susție într'o zi în Parlament aceste nobile și umanitare teorii ale inviolabilității persoanei umane și chiar să triumfe în anume epoci, fără însă ca isbânda sa să se menție, pentru marele regret al civilizațiunei.

Revoluția dela 1830 și suirea pe tron a lui *Louis Philippe*, însemna triumful li-

beralilor asupra regalității cu forma quasi-absolută pe care o reprezentase Carol al X-lea.

Un vânt puternic de libertate sufla asupra Franței și Victor Hugo suferea influența mediului. Cu tot regretul pentru batrânul rege plecat în exil, el înclină acum cu simpatiile pentru noul regim, cu toate că miniștrii Regelui debutase prin a-i interzice reprezentarea piesei sale «*Le Roi s'amuse*».

Victor Hugo era acum mai mândru și mai autoritar: cu puțin înainte de revoluție câștigase memorabila bătălie cu *Hernani* — vestitul său capo-d'operă și prestigiul lui se îndoise.

Luptele lui literare, cu alternative de victorii și înfrângeri, îi fortificase situațiunea de Șef de școală necontestat. Primul gest de mândrie îl făcu refuzând subvenția regală de 2000 franci anual.

În salonul său din «*Place Royale*», prima acum omagiile discipolilor și laudele celor mai celebri contemporani: *Lamartine*, *Balzac*, *Téophile Gautier*, *Béranger*, *David D'angers*, etc.

Cugetarea lui mereu în evoluție se îndrepta acum spre problemele politice și sociale.

Parisul îl răsfăța. Popularitatea venea spre el; grupuri-grupuri de admiratori se perindau la Place Royale să-l admire la fereastră, unde apărea ca un suveran, palid, grav, cu obrazul ras, îmbrăcat în haine închise — simplu, dar totdeauna elegant.

Constituționalismul și moderațiunea Regelui *Louis Phillippe*, se armoniză cu ideile lui acum pronunțat liberale. O vie simpatie îl atrăgea mai ales către moștenitorul tronului, *Ducele d'Orléans*, care era unul din cei mai entuziaști admiratori ai poetului.

Ducesa d'Orléans mai cu seamă, știa pe de rost o mulțime din poemele lui, pe care le recita în cercuri intime.

La nuntă ei, la Versailles, unde se afla invitat și poetul, ea se ridicase de-odată și, spre surprinderea tuturor, începuse să recite cunoscutele versuri din *Chants du Crépuscule*:

C'était une humble église, au cintre surbaissé,
 L'église où nous entrâmes,
 Où depuis trois cents ans avaient déjà passé
 Et pleuré bien des âmes.

Elle était triste et calme à la chute du jour
 L'église où nous entrâmes
 L'autel sans serviteur, comme un cœur sans amour,
 Avait éteint ses flammes.

Victor Hugo o ascultase plin de mândrie și emoție, mai încrezător ca ori când în geniul său.

El își creă acum relațiuni cari să-i fie folositoare în direcția politică. Odată pe săptămână era nelipsit de la acele serate intime zise dela *Cheminée* la moștenitorul tronului. La aceste serate se făcea opoziție «à l'eau de rose» în cerc restrâns și se critica ușor guvernul. Un raport către Rege, făcu ca aceste inocente «murmure» politice să fie interzise.

Ceasul hotărâtor însă, care să cheme pe Victor Hugo pe arena politicei, nu bătuse încă. Prietenul cel mai tenace care împingea pe Poet în direcția politică, afară de temperamentul său, era romanțierul *Balzac*, care el însuși ardea de do-

rința d'a juca un rol politic. (Cu prilejul apariției volumului: «*Les Rayons et les Ombres*» în 1840, Balzac scrie în *Revista Parisiană* o recenzie entusiastă, în care împinge elogiul și în direcția dorită. El zice textual despre Victor Hugo: «*S'il «aborde la politique sachez d'avance qu'il «apportera des dons extra-ordinaires. Son «aptitude est universelle, sa finesse égale son «génie, mais, contrairement à un homme «d'Etat actuel, il est fin avec noblesse et «dignité. Quant à son élocution, elle est mer-
«veilleuse! Ce sera le rapporteur le plus «entendu qu'on puisse souhaiter, l'esprit le «plus clairvoyant!»*»

Victor Hugo citi cu emoție și cu o rară plăcere aceste rânduri. Șearpele ambiției se strecurase printre florile literare și îl mușcase pentru toată viața! D'acî încolo, dorința d'a fi ministru — el care era deja rege al Poeziei și al Cugetărei — îi apărui neted și obsedant în minte, ca ori și cărui comun muritor.

Oare zeii cei mari ai Olimpului nu au avut pasiuni omenești?...

(Ales la Academie după mai multe că-

deri în 1841 — în loc de un discurs literar de recepție, — el ținu o cuvântare cu tendințe politice, spre surprinderea întregului auditoriu. Glasul lui era puternic, deși cam fără vibrațiuni, debitul cam pompos, cam declamator, — gestul afectat, dar câte odată o energie bizară domină în toată atitudinea sa. Era atunci impunător! Limba îi era d'o rară bogăție. Se ghicea deja că omul acesta va fi un propagator de reforme, un orator de idei, dar și un tribun care atacă erorile și stimulează virtuțile, un sfărămător de lanțuri morale, dar și un pacificator care imploră îmblânzirea urilor și stavilirea patimilor. Prietenii lui îl îndeamnă atunci să se pregătească de putere și să profite de protecția *Ducelui d'Orléans* și simpatia regelui. Ministerul care îl atrăgea mai mult era al Afacerilor Străine. În urma unui scurt voiaj în Germania și ca dovadă de competență, scoate la lumină o carte: «*Lettres sur le Rhin*», care în partea întâi cuprinde o descriere de voiaj, iar în partea II-a arată părerile lui Victor Hugo asupra politicii externe. Intelectualii și amicii lui

Victor Hugo credeau în geniul lui politic ca și în cel literar. O mare fatalitate făcu să dispară pe neașteptate unul din cei mai fervenți protectori ai lui. *Ducele d'Orléans* la o plimbare călare, fu trântit de cal și omorât pe loc la Bois de Boulogne, spre marea dezolare a tuturor.

Steaua poetului pâlî pentru cât-va timp și cariera sa politică întârzie cu câți-va ani. *Ducesa d'Orléans* continuă să-l admire și îl apropie tot mai mult de Curtea Regelui îndurerat, care în amintirea fiului său mort deveni din ce în ce mai amical față de Victor Hugo.

Louis Philippe ședea adesea ori târziu de vorbă «en tête à tête» cu Victor Hugo. Odată, fiind trecut de miezul nopții, după ce plecaseră invitații, lacheii au stins toate luminile Palatului, fără să observe că Regele rămăsese de vorbă într'un salon cu poetul. La plecare Regele a luat singur candelabrul și a luminat până în capul scării drumul lui Victor Hugo.

— *Ai luminat destul poporul Domnule Hugo, zise Regele cu amabilitate, e rândul meu să-ți luminez calea!*

— *Sire*, zise Victor Hugo cu admirație și curtenie, *nici odată lumina nu a fost așa de vie și de puternică!*».

La cât-va timp după această scenă, în 1845, Victor Hugo este numit Pair al Franței. În fine! visul ambițios al copilăriei se realizase! Calea spre cele mai mari perspective îi este acum deschisă.

Din nenorocire așteptările entusiaștilor admiratori ai lui V. Hugo — sunt amestecate cu decepții: rolul lui V. Hugo în Camera Pairilor este aproape șters. Discursurile ce ține sunt fără însemnătate.

El vorbește lucruri fără răsunet: «despre proprietatea literară», «despre Polonia» și cel mai important discurs este despre «reprimirea în patrie a familiei lui Bonaparte».

O nouă catastrofă s'abate asupra vieții politice a lui V. Hugo. În plin senin se ridică un vârtej întunecos; dintr'o glumă, din încăpățânarea unui ministru, dintr'o nedibăcie, izbucnește o revoluție. Februarie 1848 aduce detronarea Regelui, amicul și protectorul lui V. Hugo, suprimarea Camerei Pairilor și instituirea unui guvern

provizoriu, în care strălucea ca ministru de externe poetul *Lamartine*.

Lamartine este atunci în culmea popularității lui, pe când *V. Hugo*, surprins de evenimente, șovăitor și fără atitudine, cîștit față de trecutul său, un moment se gîndește să nu mai facă politică, decât să trădeze jurămîntul de Pair ce făcuse guvernului regal.

Ambițiunea și prietenii nu-l lăsară însă să stea deoparte și, după multe insistențe, primește să figureze pentru alegerile dela Constituantă p' o listă conservatoare, o listă a statorniciei și a fidelității, dar o listă a trecutului, când Progresul bătea la poartă și când murmurele unei lumi noi se auzeau în stradă!

Aceasta a fost un pas greșit. Aceasta înseamnă lupta contra curentului. Sentimentalismul politic biruise aci omul, însă impopularitatea imediată fu pedeapsa.

Lamartine, dus pe aripele gloriei la înălțimi vertiginoase, reușește în Paris cu 260.000 de voturi aproape, iar *V. Hugo* cade rușinos — cu tot numele lui iubit și respectat!

Trec câteva luni. În Paris sunt acum alegeri suplimentare. Reacțiunea se face repede. Spiritele cereau oarecare echilibru. *V. Hugo* este pus din nou pe lista «Constituționalului» împreună cu *Thiers* și alții și de data aceasta, — în urma unei călduroase propagande, — este ales al 7-lea la rând, cu vr'o 86.000 de voturi.

Louis Bonaparte se alege și el venind după *Victor Hugo*.

În Adunarea Constituantei *V. Hugo* apare la început tot ca un indecis. El votează, aci cu dreapta conservatoare, aci cu stânga democratică, uitând că în politică oscilațiunile, obiectivitatea, te înstrăinează de toată lumea, iar independența de idei, te indică ca un amic nesigur și ca un tovarăș periculos.

Ce-i pasă! *V. Hugo*, poate acum să-și supere prietenii; ideile sociale și reformele democratice au pus stăpânire pe spiritul și conștiința sa. Cel mai mișcător discurs ce ține, este pentru suprimarea pedepsei cu moarte — teză pe care odinioară o pledase atât de admirabil în «*Le dernier jour d'un condamné*».

— «*Ați ars tronul*», strigă el către de-
«putați, a doua zi trebuii să ardeți și eșă-
«fodul! *Votez abolirea pur și simplu a pe-
«depsei cu moarte!*»

Umanitarismul său, frumos îmbrăcat cu podoabe literare, logica sa strânsă și exemplele mișcătoare ce produse, îi dete succesul și desființarea pedepsei cu moarte se realizează pentru un moment.

În Iunie 1848 revoluția izbucnește din nou, alimentată de data asta de lipsa de lucru a celor 100.000 de muncitori ai Parisului. Se știe că din cauza închiderii *Ate-
lierelor Naționale*, guvernul din care făcea parte și *Lamartine*, ordonase trimeterea în provincie a unui număr însemnat de muncitori cari, rămași pe drumuri, se țineau de agitațiuni.

Un prim convoi fusese deja expediat.

Atâta fu deajuns pentru ca baricadele să se înalțe și războiul civil să înceapă. Adunarea Națională însărcinase pe generalul *Cavaignac* cu stingerea revoluției.

V. Hugo, împreună cu 60 membri ai Adunării, fu trimis în stradă, spre a liniști poporul și a încercă să oprească

focul ce se întindea cu o mare repezi-ciune.

Cu toată simpatia ce'i inspiră insurec-țiunea, pe care o consideră ca venerabilă, din cauză că în fundul acestei imense erori simțea suferința poporului și cea mai îngrijitoare mizerie — el trebuia s'o combată.

În cartea sa: «*Actes et paroles*» — V. Hugo povestește singur, cum într'una din zile, revoluționarii, împresurați în multe locuri de armată, pătrunseră printr'o poartă de serviciu, în curtea casei cu No. 6 din *Place Royale*, unde locuia poetul. Armați cu tot felul de arme, desperați, urlând, cu hainele trențuite, conduși de un fost institutor strigară: «*C'est ici la maison du Pair de France!*» Teroarea coprinsă pe vecini. Banda intră în casă și impresia generală fu că jaful și crima va începe. O bătrână servitoare le deschise tremurând în lipsa stăpânilor.

Pe pragul ușei Șeful ordonă: — *Descoperiți-vă!* Toți scoaseră pălăriile. O voce strigă: *Avem nevoie de arme!* — *Dacă găsim aici, le vom lua!*

— *Fără îndoială, zise Șeful!*

Apoi intrară unul câte unul în camerele deschise.

Pe zidul unei odăi era o panoplie cu arme de preț.

— *Iată o pușcă, s'o luăm!* zise un revoluționar.

— *Nu te atinge, zise Șeful, este un obiect de artă!* Și oamenii aceia disperați, în mizerie, nu se atinseră.

Pe o mesuță era o tapițerie pe care se vedeau inițialele stăpânului.

— Ah! zise unu din bandă, *acesta e în stradă, ne combate!*

— *Își face datoria,* zise Șeful.

— *Dar atunci noi ce facem?* replică revoluționarul.

— *Și noi ne facem datoria: noi ne apărăm familia în mizerie, el apără patria în pericol!...*

Din cameră în cameră, oamenii disperării, ajunseră în biroul lui *V. Hugo*. Pe masă erau o mulțime de obiecte prețioase: sigilii de aur, obiecte în cristal de rocă, lângă cărți și manuscrisuri. Intre altele

busola lui *Cristofor Columb* purtând data 1489.

Şeful luă această busolă, o privi lung, pe urmă o puse la loc pe masă :

— *Acest obiect e unic, zise el. Busola aceasta a descoperit America.*

Toţi o priviră cu respect şi nici unul nu îndrăsnî s'o ia.

De-odată, pe birou, revoluţionarii zăriră o petiţie a marinarilor din Havre, cari se adresaseră deputatului, cerând revizuirea penalităţilor barbare şi nedrepte din codul maritim. Pe marginea petiţiei reprezentantul poporului pusese această rezoluţie :
«Voi susţine în Adunare această petiţie. Dacă s'ar ajută cei ce sufăr, dacă s'ar satisface reclamaţiile legitime, dacă s'ar da poporului ce este al poporului, într'un cuvânt dacă am fi drepti, am fi scutiţi de dureroasa datorie d'a reprimă revoluţiile!»

Oamenii aceştia disperaţi se priviră lung. O emoţie şi un adânc respect îi cuprinse; ei plecară în tăcere, fără a atinge nici un obiect preţios.

Un singur lucru, luară cu ei : petiţia marinarilor din Havre. Şeful voi să arate

tuturor că aici locuiește un adevărat amic al Poporului.

Intr'adevăr a rămas toată viața un sincer amic al poporului!

Acest mic episod, povestit atât de sugestiv de însuși V. Hugo, dovedește simpatia lui pentru cei mici și cei ce sufăr, precum și popularitatea numelui lui V. *Hugo* în straturile cele mai adânci ale națiunii. Aceste rânduri mai oglindesc și bunătatea, inteligența, cinstea și spiritul de civilizație al aceluși simpatie popor al Parisului care, în plină dezordine, era conștient la 1848, de dreptul și datoria sa, și de respectul ce datoră oamenilor care se jertfeau pentru binele public.

Odată revoluția stinsă, V. *Hugo* face progrese ca om politic. Reputația sa crește și, cu toată indecisiunea sa, simpatiile sale în Constituantă merg tot mai mult spre stânga democratică.

În Iulie 1848 el scoate un jurnal *Evenimentul*, cu concursul lui *Paul Meurice*, *Auguste Vacquerie* și în colaborare cu cei doi fii ai săi: *Charles* și *François*. Jurnalul este scris în stil energic și poartă această

deviză: «*Haine vigoureuse de l'anarchie, tendre et profond amour du peuple*». În Decembrie 1848, este la ordinea zilei alegerea președintelui Republicei. *V. Hugo* combate pe *generalul Cavaignac* unul din candidați, și face campanie în favoarea lui *Louis Napoléon Bonaparte*, căruia îi dă votul personal. Aceasta este a doua greșală politică.

În «*Actes et paroles*» explică pentru ce a dat votul *prințului Napoleon*, contribuind și el prin aceasta, involuntar, la marea lovitură ce avea să se dea câțiva ani mai târziu Republicei.

El nu votează pe *generalul Cavaignac*, pentru că a reprimat revoluția cu o violență soldătească urmată de deportațiuni nemiloase. *Lamartine* nu mai înspira nici o încredere ca bărbat de Stat la acea epocă. Amiciția lui cu *Ledru-Rolin* și *L. Blanc* îl compromisese definitiv.

Prințul Napoleon îi pare un om serios și capabil, care a suferit închisoarea politică pentru ideile sale și a scris în exil cărți remarcabile pentru cei săraci cari îndură mizeria. *V. Hugo* îl crede milos și

devotat desmoșteniților. Cum vedem a-ceastă mare greșală a vieții lui, este da-torită unui miragiu sentimental. Poezia fusese acum mai puternică decât politica!... *Louis Napoléon* reușește cu vre-o 5.500.000 de voturi să fie ales. Este cel mai mare succes la care se putea aștepta.

«*Evenimentul*» crede momentul venit să împingă pe *V. Hugo* la minister. Acest ziar declară că: «*C'est un préjugé absurde et vulgaire qu'un poète est inhabile et in-compétent dans les affaires humaines*» și că el dinpotrivă poate fi «*bras et tête, coeur et pensée, glaive et flambeau, doux et fort, conquérant et législateur, roi et prophète, lyre et épée, apôtre et messie!*»

Campania «*Evenimentului*» nu avu din nenorocire nici un răsunet. *V. Hugo* trecea drept un «*mauvais coucheur*» și un spirit prea independent.

Lumea politică era decepționată de poeți ca oameni politici. Gloria lui *Lamartine* apunea într'o deziluzie generală, cu tot talentul lui oratoric magistral. O epocă de compromisuri, lașitate și reacțiune se pregătea.

V. Hugo era un inoportun. Amorezat de Republica pe care n'o provocase, perora numai pentru drept și libertate.

Ales în Adunarea legislativă cu 17.000 voturi, după oarecare oscilațiuni, se desparte definitiv de amicii săi din dreapta conservatoare, în cestiunea restaurării Papei în Republica Romană.

În acești 3 ani de Adunare legislativă, V. Hugo dezvoltă cea mai mare activitate parlamentară a sa.

În vultoarea patimelor, atacând toate problemele la ordinea zilei, fără a se ști încotro merge, rămase un moment izolat în Adunare.

Părea că se reculege.

Un coleg îl întrebă: — *Cu cine ești. D-ta în politică?*

El răspunse: — *Cu libertatea!*

— *Și ce faci?* îl întrebă iarăși deputatul.

— *Aștept*, răspunse Victor Hugo.

Așteptarea îi fuse de scurtă durată. Evenimentele se precipitau. O serie de legi reacționare veniră. Vremuri grele se preparau pentru libertate.

V. Hugo, văzu d'odată clar în noaptea

vremilor, ceea ce se pregătea. Cei antici ziceau «*Poeta Vates*», ei bine, V. Hugo, prin darul imaginațiunii, — acest proiect al sufletelor superioare, — merse înaintea evenimentelor și pricepu că Republica este condamnată la moarte și că omul serios și perseverent care era în fruntea ei, lucra ceas cu ceas pentru a ajunge împărat printr'o lovitură de Stat. Pe când *Lamar-tine*, în decadentă, susținea cu rămășița lui de autoritate — că *Printul Napoleon* este un cinstit republican, care iubește Republica, — V. Hugo începu să ghicească catastrofa și să încercă să dea alarma.

Mai întâi ținu o serie de discursuri entusiaste, care îl puneau d'a dreptul în fruntea stânzei democratice din Cameră. El vorbi despre mizeria claselor de jos și afirmă la tribună, în mijlocul întreruperilor majorității, *că este din aceia cari cred că mizeria poate fi stârpită prin legi de prevedere și asistență.*

Altă dată vorbi despre *libertatea învățământului*, atacând pe clericali; într'altă sedință vorbi *contra deportațiunii*, fiind de părere *că învinșii trebuiesc amnestiați și redați patriei.*

In Mai 1850 V. Hugo ținu în Adunarea Legislativă marele său discurs republican în favoarea **Sufragiului Universal**. In acest discurs, hrănit de cea mai nobilă elocință V. Hugo zise între altele: *Le suffrage universel, en donnant un bulletin à ceux qui souffrent, leur ôte le fusil. En leur donnant la puissance, il leur donne le calme. Tout ce qui grandit l'homme, l'apaise!*»...

«*Le suffrage universel dit à tous, et je ne connais pas de plus admirable formule de la paix publique: Soyez tranquilles, vous êtes des souverains!*

«*Montrer aux souffrances une issue vers la lumière et le bien être, éloigner les échéances révolutionnaires, inspirer aux masses cette patience forte qui fait les grands peuples, voilà l'oeuvre du suffrage Universel!*»...

Apoi, din ce în ce mai inspirat, el descrie astfel binefacerile sufragiului Universal:

«Este o zi într'un an în care cel mai neînsemnat cetățean, în care atomul social, cel mai infim, participă la viața imensă a Țării întregi, în care cel mai strâmt piept să dilată respirând aerul

«vast al treburilor publice, o zi, în care
 «omul cel mai slab, simte în el măreția
 «suveranității naționale, în care cel mai
 «umil simte bătând în el sufletul Patriei!
 «Priviți muncitorul cari merge la vot ! El
 «intră acolo cu fruntea tristă a proleta-
 «rului împovărat, dar ese d'acolo cu pri-
 «virea mândră a unui suveran necon-
 «testat !...»

Câtă actualitate și câte învățăminte pentru noi, în această magistrală cuvântare, ținută acum mai bine de 60 de ani !

Ce interesant ar fi de reprodus, dacă timpul ar permite, întreg acest magnific discurs, care a produs atunci o enormă senzație, mai ales că problema sufragiului universal — fie chiar și sub forma colegiului unic, — se va discuta în fața țării și a Parlamentului nostru, nu mai departe decât peste câteva luni.

Prestigiul parlamentar al lui *V. Hugo*, crește pe măsură ce crește și talentul său oratoric. Abia la câteva luni după această strălucită cuvântare, un nou prilej de a demasca pe *Printul Napoleon* și de a apăra la tribună democrația, tot mai mult con-

strânsă prin legi reacționare, se oferă lui
V. Hugo.

Louis Napoléon, supărat pe jurnalele cari începuseră să înțepe și să desvăluie pe viitorul tiran, — înspiră guvernului, legea înființării de timbre pe jurnale, — taxă ce fusese suprimată de revoluția dela 1848. Acest impozit, era indirect o lovitură adusă libertății presei. *V. Hugo* se face campionul luptei și pronunță unul din cele mai înălțătoare din discursurile sale. El prinde dela început atenția Camerei, când, urcat la Tribună, cu o voce mișcătoare spune că, *el, om care trăește din scris și cugetare, citind acest incalificabil proiect de lege, i s'a părut că vede cum cineva lovește pe mama lui!*... Cu o artă desăvârșită și în mijlocul emoțiunii generale, *V. Hugo* susține Presa, pe care o numește: «*cette formidable loco-*»
 «*motive de la pensée universelle!*»... Vreți să dați o lovitură ideilor? întreabă el pe Miniștri. Ce voiți? «*Veut-on les comprimer?*»
 «*Elles sont incompressibles. Les circonscrire?*»
 «*Elles sont infinies! Les étouffer? Elles*»
 «*sont immortelles!*» Apoi, într'o perorație neîntrecută sfârșește zicând că *lovirea Pre-*

«*sei înseamnă distrugerea spiritului omenesc,*
 «*acel spirit inaccesibil ca soarele și însesi-*
 «*zabil ca lumina!*»

Acest discurs, sfâșiat adese cu brutalitate de întreruperile drepte și a clericilor, cari aci râdeau cu hohote afectate, aci strigau oratorului: «*La Bicêtre! La Bicêtre!*» «*La Casa de nebuni!*» a zguduit adunarea.

Un deputat clerical, pe când *V. Hugo* pronunța cele mai splendide perioade, i-a strigat în bătae de joc: «*Și acest discurs va costa 25 franci pe Franța!*» În schimb, membrii din stânga democratică, transportați de entuziasm și transfigurați de mândrie, îmbrățișau pe orator și îl aplaudau cu căldură.

Emile de Girardin, în culmea admirației, ceru ca acest discurs să fie împărțit în toată Franța. În acelaș timp a mai propus să se bată o medalie care să imortalizeze pe *V. Hugo*.

Ziua de 17 Iulie 1851 este însă ziua parlamentară cea mai zgomotoasă și cea mai însemnată din viața lui de orator. *Printul Louis Napoléon*, văzând că se apro-

pie sfârșitul mandatului său de *Președinte al Republicei*, propuse prin miniștrii lui, *revizuirea Constituției* pentru a fi ales din nou ca Șef al Statului.

Prevederile lui *V. Hugo* începeau să se realizeze. El vorbi atunci cinci ore în șir cu o rară violență, în mijlocul unui tumult de nedescris, susținând că sufragiul restrâns al Adunărei, nu poate porunci sufragiului Universal al Franței întregi, care el singur poate modifica Constituția. El leșină la tribună și un amic i-aduse săruri, în timp ce ședința fu suspendată. În această cuvântare oratorul denunță pe *Printul Napoleon*, că voeste să devie împărat prin jertfirea Republicei și aruncă dela Tribună epitetul cel mai teribil pe care l'a înregistrat Istoria: «*Non, après Napoléon le Grand je ne veux pas de Napoléon le Petit!*» Sgomotul fu atât de mare, spun jurnalele timpului, în cât lumea se strânsese în număr enorm la podul Concordia, de unde asculta scandalul și furtuna din Cameră. Un membru al Dreptei îi strigă: — «*Ești un infam calomniator!*» Alții vociferau: «*La ordine! la ordine!*»

— *A insultat pe capul Statului! Clericali invecivau: — Renegatule! Apostatule! Dute mai bine la Teatrul Porte-St.-Martin! La casa de nebuni!...*

Președintele nu mai putea face liniște. Oratorul, care pusese ferul roșu pe rană, insultat, atacat cu furoare, se rezemase de zidul tribunei și profita de scandal pentru a medita ce avea să urmeze. Palid și îndurerat, el părea un Crist răstignit pentru cei ce nu voiau să-l înțeleagă.

Câte-odată V. Hugo inspirat, trimetea niște riposte cari încremeneau pe îndrăzneț. Așa odată, vorbind de libertatea învățământului, pomeni de evul mediu, de *Savonarola, Giordano Bruno, de Campanella* pus de 27 de ori la tortură pentru ideile lui filosofice.

Deputații clericali îi strigară:

— A la question!

V. Hugo îi privi fix și le zise: — «Vous voudriez bien m'y mettre!»

Replica îi făcu să amuțească, oratorul putu să-și continue discursul! Deputații din stânga îl aclamară cu frenezie!...

Ultima cuvântare a lui V. Hugo care isbise atât de direct în Președintele Republicii și făcuse să se respingă revizuirea Constituției, cu tot devotamentul dreptei, deschise era persecuțiunilor contra «Evenimentului», care acum ducea o campanie paralelă. *Printul Napoleon* fu atacat, cu o violență crescândă, în jurnalul lui V. Hugo. Toate actele guvernului fură aspru censurate. Persoana Președintelui fu pusă în cea mai tristă lumină.

Guvernul intentă procese jurnalului și redactorii «Evenimentului» fură condamnați la închisoare și la amenzi nenumărate:

Fiul poetului, *Charles*, trimis înaintea juraților Senei pentru delict de Presă, — cu toată magistrala apărare ce-i făcu chiar tatăl său, — fu condamnat la închisoare.

Opinia publică coruptă sau obosită, încătușată sau fascinată, pierdu puterea de-a se mai revolta. Peste tot se întindea acum tăcerea, care e preludiul marilor catastrofe. Urmă lovitura de Stat de la 2 Decembrie 1851 — prevăzută de atâta vreme de V. Hugo cel d'întâi.

În noaptea de 1 Decembrie la Elizeu

era bal, iar după miezul nopții, adversarii mai periculoși ai Președintelui Republicii erau arestați în casele lor. Crima politică se săvârșea cu toate grațiile și cu toată eleganța. V. Hugo, împreună cu câțiva deputați, scăpați ca prin minune, protestă din toate puterile sale de republican și patriot, și încercă să rădice poporul Parisului și să pareze lovitura. Era însă prea târziu, cangrena se întinsese prea mult, complotul fusese bine pregătit. În destinele Franței sta scrisă o nouă și teribilă încercare.

Dându-și seama că totul e zadarnic, Victor Hugo — după ce afișă pe zidurile Parisului decăderea Președintelui — care sfâșiind Constituția își trădase jurământul, — fugi din Paris, deghizat în lucrător cu un pașaport fals și se stabilă provizoriu la Bruxelles.

Nu trecu mult după sosirea lui în Capitala Belgiei și fu proscris împreună cu 66 de colegi din Adunare, cari protestaseră în același timp cu el.

Din acel ceas începe adevăratul calvar pentru el; dar în același timp răsare, d'a-

supra ființei lui îndurerate, aureola sfântă a martirului — lumina liniștită a gloriei neperitoare, care are nevoie de suferință pentru a fi văzută de toți și pentru ca toți să i se închine !

La Bruxelles e singur cu disperarea lui de patriot.

Mobilele lui rare fuseseră vândute pe nimic. Familia rămăsese în Franța. Cei 2 copii ai săi zăceau în închisoare pentru delict de Presă. Cu mânie Jupiteriană, cu sarcasme mai tari ca ale lui Juvenal, — el scrie la Bruxelles un violent pamflet, care adeseaori atinge adevărate înălțimi istorice: — *Napoléon le Petit*.

Fostul Președinte al Republicei, devenit, printr'o îndrăzneată siluire a Libertății, Împăratul Napoleon al III-lea — este numit sperjur, laș și bandit.

Apoi revine și zice : « Non c'est un peu un brigand et beaucoup un coquin ! »...

Violența ne mai pomenită a termenilor, unită cu o rară bogăție de imagini și epitețe — se zice că a făcut să surâdă pe Împărat, când a răsfoit această carte pe care o adusesese la Palat un funcționar.

Jurnalele Elizeene povestesc, că Napoleon adresându-se anturajului, a zis atunci cu batjocură arătând pamfletul: «Voyez «messieurs; voici Napoléon le Petit, par «V. Hugo le grand!...»

Expulzat de guvernul belgian din cauza acestui pamflet, marele proscris își alege ca loc de exil insula Jersey, unde se mai aflau și alți proscriși tot așa de intransigenți ca și el.

Acî scrie: *Les Chatiments*, operă satirică genială, care sfâșie purpura de teatru a tiranului după tronul Franței, carte de foc și de biciu în care mugește patima și urlă răzbunarea. Lucrarea fu tipărită în insulă, cu contribuția tuturor exilaților și produse o senzație fără precedent în lumea politică și literară. Ea fu expediată prin contrabandă în cea mai mare taină în Franța și tinerimea o citi în ascuns într'un delir de entuziasm. Ea fu sorbită cu frenezie, cum se soarbe veninul dător de uitare, iar figura lui V. Hugo luă proporții legendare.

Din această carte, unică în literatura politică a lumii, îmi veți da voce să vă

citez două poezii numai, din cele mai caracteristice și cele mai gustate în toate timpurile.

Una este intitulată : «*Au peuple*» și răsună ca o trompetă de alarmă. Poporul este simbolizat prin Lazăr, cel înviat din morți, din Evanghelie. Iată-o :

«Partout pleurs, sanglots, cris funèbres.

«Pourquoi dors-tu dans les ténèbres ?

«Je ne veux pas que tu sois mort.

«Pourquoi dors-tu dans les ténèbres ?

«Ce n'est pas l'instant où l'on dort.

«La pâle Liberté gît sanglante à ta porte.

«Tu le sais, toi mort, elle est morte.

«Voici les rats et les belettes,

«Pourquoi t'es-tu laissé lier de bandelettes ?

«Ils te mordent dans ton cercueil !

«De tous les peuples on prépare

«Le convoi»...

«Lazare ! Lazare ! Lazare !

«Lève-toi !

«Paris sanglant, au clair de lune,

«Rêve sur la fosse commune ;

«Gloire au général Trestaillon !

«Plus de presse, plus de tribune.

«Quatre-vingt-neuf porte un bâillon.

«La Révolution, terrible à qui la touche,

«Est couchée à terre ! un Cartouche

«Peut ce qu'aucun titan ne put.
 «Escobar rit d'un rire oblique.
 «On voit traîner sur toi, géante République,
 «Tous les sabres de Lilliput.
 «Le juge, marchand en simarre,
 «Vend la loi... —
 «Lazare ! Lazare ! Lazare !
 «Lève-toi !»

În fine, într'o altă bucată, intitulată :
 «*Chanson*», pentru a batjocori mai bine
 și a micșorà de tot pe Napoleon al III-lea,
 îl pune în paralel cu Napoleon cel mare.
 Florile prezentate unuia ascund sfârcurile
 de biciu administrate celuilalt :

— Sa grandeur éblouit l'histoire.
 Quinze ans, il fût
 Le dieu que traînait la victoire
 Sur un affût ;
 L'Europe sous la loi guerrière
 Se débattit.
 Toi, son singe, marche derrière,
 Petit, petit !

Napoléon dans la bataille,
 Grave et serein,
 Guidait à travers la mitraille
 L'aigle d'airain.

Il entra sur le pont d'Arcole,
Il en sortit.
Voici de l'or, viens, pille et vole,
Petit, petit.

Berlin, Vienne, étaient ses maîtresses ;
Il les forçait,
Leste, et prenant les forteresses
Par le corset.
Il triompha, de cent bastilles
Qu'il investit.
Voici pour toi, voici des filles,
Petit, petit.

Il passait les monts et les plaines,
Tenant en main
La palme, la foudre, et les rênes
Du genre humain ;
Il était ivre de sa gloire
Qui retentit.
Voici du sang, accours, viens boire,
Petit, petit.

Quand il tomba, lâchant le monde,
L'immense mer
Ouvrit à sa chute profonde
Son gouffre amer ;
Il y plongea, sinistre archange,
Et s'engloutit.
Toi, tu te noieras dans la fange,
Petit, petit.

Răzbunare mai groaznică în fața tribunalului Opiniei Publice nu se mai văzuse!

Cu toată venerația ce inspiră acum Europei întregi, geniul și suferințele marelui patriot, guvernul englez expulză din insulă pe V. Hugo, sub pretextul solidarizării lui cu alți proscriși cari fuseseră goâniți câteva zile mai înainte.

«Răzbunarea este plăcerea zeilor» V. Hugo mai calm, mai mulțumit acum sufletește, se retrase în insula Guernesey, unde scrise în simfonia Oceanului, divinezle lui «Contemplațiuni». Cu banii după această carte, își cumpără o casă, cunoscută de toți amicii literilor sub numele de «Haute-ville-Housse».

Gloria maestrului câștigă acum noi ascensiuni, figură lui apărî ca aceea a unui profet politic refugiat într'o insulă sfântă, a unui geniu mare și bun, care luminează popoarele și ține în mâinile lui auguste cartea destinului implacabil! Autoritatea lui morală nu mai cunoștea frontieră.

Guvernul Portugaliei îi notifică oficial

ca unei puteri Europene, că inspirat de ideile lui, abolise pedeapsa cu moarte.

Poporul Franței care, după atâția ani de amortire, începuse să înțeleagă în fine și să resimtă dureros pierderea libertăților de altădată, invocă acum pe V. Hugo ca pe o providență depărtată și începu să nutrească pentru el un adevărat cult religios.

Literați și oameni politici mergeau la Guerneșey, ca pelerinii la Meca, să primească sfaturi și binecuvântarea lui.

Generațiile noi începuseră să fie rușinate de nedreptatea ce se făcuse celui mai ilustru cetățean!

Muncitorii Parisului, mulțimea anonimă a celor ce sufăr și pe cari el îi sprijinise și îi cântase cu atâta dragoste, îi trimeau din când în când pachete cu buchețele de violete crescute pe dulcele pământ al Franței. El mulțumea înduioșat tuturor.

Napoleon al III-lea, înțelegând câtă antipatie revarsă asupra lui exilul acesta atât de lung și nedrept, al celui mai mare și glorios Francez, amnestiă pe toți proscrisii în 1859.

V. Hugo refuză însă cu mândrie gestul împăratului, rămânând fidel jurământului ce făcuse când părăsise Franța.

«*Quand le droit rentrera en France, je rentrerai*», zisese el.

În versuri celebre el scrisese :

«Oui, tant qu'il sera là, qu'on cède ou qu'on
persiste,
«O, France ! France aimée et qu'on pleure toujours,
«Je ne reverrai pas ta terre douce et triste
«Tombeau de mes aïeux et nid de mes amours !»

și mai la vale, sperând că îl vor imita și alții, rămâne exilat voluntar și adaugă :

«Si l'on n'est que mille, et bien j'en suis ! Si même
«Ils ne sont plus que cent, je brave encore Sylla ;
«S'il en demeure dix, je serai le dixième ;
«Et s'il n'en reste qu'un, je serai celui là !»

Căderea Imperiului, după toate dezastrele războiului prusian, puse capăt exilului și torturilor morale ce îndurase timp de-aproape 20 ani, acel ce prevăzuse totul cu atâta limpezime de vedere.

La 4 Septembrie 1870, republica fu proclamată în Franța, dar vai ! V. Hugo

era destinat să revadă patria lui iubită, umilită și însângerată.

Este profund înduieșătoare reîntrirea marelui proscris în patrie, după 19 ani de exil.

La frontieră, când pentru prima oară i se servi dejunul pe pământul țării, sărută în lacrimi prima bucățică de pâine, pe care o puse apoi în portofoliu și o păstră tot restul vieții lui.

Cuprins de o excesivă modestie și date fiind împrejurările triste în care se reîntorcea în țară — armata Prusacă înainta victorioasă asupra Parisului — voi să intre în oraș singur, fără nici o manifestație. Cu toate că venise cu un tren de noapte de la Bruxelles, populația Parisului prinsese de veste și îi eși la gară în număr impunător. El ținu atunci poporului o cuvântare din cele mai emoționante, declarând că vine să-și facă datoria și să lupte pentru salvarea Parisului. Aceste vorbe simple străbătură mulțimea ca o scânteie electrică.

Entuziasmul se transformă în delir. Conducătorul de popor în ovații nesfârșite, când

ajunse la domiciliul ce i se preparase zise cu vocea înăbușită de cea mai mare emoțiune :

— *Vous me payez en une heure, dix-neuf ans d'exil !..* și isbucni în plâns ca un copil !

A doua zi, luptătorul se puse imediat pe lucru. Parisul trebuia să fie asediat dintr'un ceas într'altul. V. Hugo se arătă într'adevăr mare cetățean. El adresă mai întâi o proclamație într'aripată Prusienilor, conjurându-i să se oprească la vreme și le vorbi de fraternitatea popoarelor și de alianța universală.

Poetul din nenorocire nu fû ascultat. Inamicul înaintă. Omul politic schimbă tonul și adresă atunci o altă proclamație răsboinică întitulată : «Aux Français», un sunet vibrător de goarnă, plin de speranță și de curaj !

Totul fu zadarnic. Parisul îndură toate nenorocirile asediului, cu eroismul cunoscut. Victor Hugo, fu tot atât de mare și în această nouă catastrofă a Patriei. Opera lui cea mai pasionată și mai aclamată de Parisieni atunci, «*Les Chatiments*»,

aduse mari servicii apărării naționale. Din vânzarea ei, Victor Hugo, dotă ambulante, iar din produsul reprezentațiilor la care se recitau bucăți din această operă, se cumpără 2 mari tunuri de asediu, căroro li se dăde numele *Victor Hugo* și *Châtiments*. Marele cetățean, care prevăzuse Sedanul și toate nenorocirile imperiului, fu ales, după capitulare, la 8 Februarie 1871, membru al Adunării Naționale, care trebuia să stabilească Pacea, — cu o colosală majoritate: 414,169 de voturi!..

La Bordeaux, unde ținea ședințele Adunarea, V. Hugo, împreună cu stânga radicală, fu pentru respingerea Păcei umilitoare ce se propunea și ceru, într'un discurs de-o mare înflăcărare, continuarea războiului. Acest discurs rămase însă numai un gest de nobilă mândrie și consolare.

Propunerea lui și a amicilor săi rămase în minoritate și Pacea fu admisă.

Alsacia și Lorena legate în lanțuri erau târâte departe de Patria-mamă! V. Hugo, cu ochii înecați în lacrimi, ceru atunci ca deputații Alsaciei și Lorenei să aibă

mandat perpetu în Adunare, pentru a nu se recunoaște în mod legal niciodată mutilarea Patriei! Și acest gest trebuia să rămâie însă, tot poezie politică!...

Suferințele Franței și ale Poetului nu erau însă sfârșite!...

La Paris izbucnise războiul civil — lupta între frați, cu tot cortegiul de adversități. În același moment aproape, *Victor Hugo*, primește o teribilă lovitură: fiul său iubit *Charles*, redactor la ziarul *Rappel*, moare subit la Bordeaux. Victor Hugo este silit să plece la Bruxelles pentru chestiuni de familie și de-acolo dezaprobă public, lupta între frați. El nu dă nici un concurs sângeroșilor revoluționari care făcuseră Comuna, dar este cuprins de-o imensă milă pentru cei ce cad învinși.

La Bruxelles face iarăși un gest mare, care îl pune în rândul conducătorilor de opinie mondială.

Guvernul Belgian declarase în Parlament, că nu va primi pe teritoriul său, pe cei cari luptaseră pentru Comună și pe cari îi consideră ca rău făcători de drept comun, iar nu ca refugiați politici. Acest

BIBLIOTECA CENTRALĂ

UNIVERSITATEA

BUCUREȘTI

gest meschin, făcu cea mai urâtă impresie în toată lumea civilizată.

V. Hugo scrisese atunci o scrisoare ziarului «l'Indépendance Belge» ; în care declară că el oferă azil, în casa sa din Bruxelles la toți cei refugiați și că oricine ar voi să-i rădice din casa lui, trebuie să înceapă mai întâi cu dânsul.

Această nobilă și curagioasă desfidere, nu rămase fără consecințe. Câțiva tineri mărginiți la minte — între cari se zice că se afla și fiul ministrului de Interne, — organizară noaptea o manifestație ostilă, lovind cu pietre în casa în care locuia poetul cu familia sa.

În cartea sa *Depuis l'Exil* (vol. I) el descrie în chip mișcător, scena aceea barbară, petrecută la mijlocul nopții, când gloriosul bunic, veghind încă la căpătâiul unuia din nepoței săi bolnav, — lângă nora sa văduvă și nenorocită, fu bombardat până la ziuă cu pietre, insultat și amenințat cu moartea, de acei tineri înfumurați din elita societății, care nu pricepuseră gestul de milă supremă și de creștinească mângâiere, pe care un sublim apostol — un

martir al celor mai nobile idei, îl făcuse către toți nenorociții și disperății vieții!

Scrisoarea de azil din 27 Mai era un capitol de evanghelie, tot așa de bine ca și o lecție de Drept Public. Politicianii mărunți imbibăți de orgoliu, nu puteau s'o înțeleagă: cu toate protestările câtorva suflete superioare în Parlament, unde avu loc o pasionată dezbatere — «Părintele dezmosteniților» — fuse expulzat din Bruxelles, ca pericolos ordinii publice. Reîntors în Franța, el găsește acolo o adevărată confuziune politică. Este starea de depresiune care fatal urmează după marile înfrângeri. Republica are nevoie de timp să se așeze. Masele poporului au pierdut încrederea în conducători. Un grup democrat propune lui V. Hugo să intre în Parlament cu «mandat imperativ», adică cu obligația a susține anume puncte de program. Marile patriot răspunde cu mândrie: — «Refuz! Conștiința nu primește porunci!» *Gambetta* însă și *Challemel-Lacour*, au primit un asemenea mandat. V. Hugo primește numai un *mandat contractual*, adică un mandat liber consimțit în-

tre candidat și popor pe un program desbătut mai înainte în întrunire publică.

Preocupațiunile umanitare, îl atrag tot mai mult și pe zi ce trece, el planează de-asupra luptelor dintre partide.

Spiritele se linișteau în Franța încetul cu încetul, iar V. Hugo creștea în autoritate Europeană. Atâția tovarăși și adversari căzuse în luptă! V. Hugo rămăsese în picioare, ca un glorios strămoș al generațiunilor actuale. Intrat în Senat în 1876, ultimul discurs ce ține în 1880, este pentru Amnestie — pentru uitarea certurilor publice, pentru rechemarea deportaților și iertarea trecutului. Bunătatea și Mila nu au avut vre-o dată un mai strălucit apărător!

Rochefort îl numește: *le Grand Amnistieur*.

El prezidează acum conferințele internaționale de Pace și repetă peste tot, aceea ce ceruse odinioară în Adunarea Legislativă: «înfrățirea dintre popoare».

Conceptia lui politică este grandioasă: alcătuirea Statelor unite ale Europei. «*Federațiunea Continentală, nu există altă rea-*

litate politică decât aceasta» — zice el într'unul din discursurile lui pacifiste. «Tre-
«bue în Europa, un imens arbitragiu fra-
«tern: democrația în pace cu ea însăși,
«toate națiunile surori având drept capi-
«tală Parisul, adică: Libertatea având
«drept Capitală: Lumina» (Depuis l'exil.
Vol. II).

Ultimii zece ani ai vieții sale, V. Hugo, deși trecut de 75 de ani — își ia în serios rolul de pacificator al Europei și luptă cu vigoare pentru toți nenorociții. Suvranii corespund cu el și popoarele subjgate îi întind brațele ca unui liberator.

Un mai mare prestigiu, o mai nobilă aureolă, nu se poate concepe! Și cine putea s'o facă cu mai mare autoritate de cât acela care în splendidele sale versuri din *Feuilles d'automne* scrisese:

«Je hais l'oppression d'une haine profonde
«Aussi lorsque j'entends dans quelque coin du
[monde,
«Sous un ciel inclément, sous un Roi meurtrier,
«Un peuple qu'on égorge, appeler et crier!

«Alors, oh ! je maudis dans leur cour, dans leur antre,
 «Ces rois, dont les cheveux ont du sang jusqu'au
 [ventre !
 «Je sens que le poète est leur juge ! Je sens
 «Que la muse indignée, avec ses poings puissants,
 «Peut, comme au pilori, les lier sur leur trône !...»

El intervine direct, cu telegrame sau scrisori, în numele umanității, al cărui suveran necontestat este, și cere, fie de la Impăratul Austriei, fie de la Regina Engliterei, grațierea unor condamnați la moarte — pentru cari scrie rânduri sublime, fără măcar să-i cunoască. Foarte adeseori reușește și răsunetul binecuvântărilor nu mai conținește.

În 1876 micul popor Sârb, este cumplit masacrat. Jurnalele Europene sunt pline de descrierea măcelurilor.

V. Hugo intervine în favoarea nefericitului popor. Supărat de nepăsarea guvernelor, el le lansează vestita injurie : «*Les nations ont au dessus d'elles quelques chose qui est au dessous d'elles : les gouvernements !*»

Tot atunci cu o vervă și o energie rară el scrie : «*A omorâ un om în colțul pădurei Bondy este o crimă, a omorâ un popor în colțul celeilalte păduri, care se chiamă di-*

«plomația este tot o crimă — o crimă, mai
 «mare, iată totul. Oare crima se micșorează
 «în raport cu enormitatea ei? Vai! este o
 «veche lege istorică: omori 6 oameni ești
 «Tropmann, omori 600.000 ești Cezar! L'a-
 «venir est un Dieu trainé par des tigres».
 (Depuis l'Exil) Vol. II,

Citind aceste rânduri nu s'ar zice oare
 că ele sunt scrise mai lunile trecute! Noi
 cari suntem încă sub fiorul măcelurilor
 barbare, din mult frământata peninsula
 Balcanică, nu retrăim oare aceleași clipe?..

Concepția lui de înfrățire a popoarelor,
 nu rămâne oare și azi după atâta vreme
 tot un grandios viș de poet? Cine știe?

Poate unirea tuturor statelor din Eu-
 ropa, va începe într'o zi tot dela înfrăți-
 rea popoarelor din Peninsula Balcanică..

Înainte de-a trage definitiv perdeaua asu-
 pra apoteozei acestei vieți, atât de nobil
 îndeplinită, datoria istoricului politic este
 să se întrebe, fost-a oare și estompări de
 umbră, — fost-a oare și erori în viața o-
 mului, care muncind atâta, a abordat
 toate formele cugetărei omenești?...

În admirabilul său studiu de Psihologie politică, intitulat «*Le Droit et la Loi*», răspunde singur la această întrebare. Da, au fost erori în viața lui politică, au fost violențe și exagerațiuni de limbaj în unele discursuri ținute în Parlament. Dacă a schimbat de mai multe ori partidele politice, dacă a avut, ceia ce Englezii numesc delicat «mai multe convingeri succesive», vina nu este a lui, ci a împrejurărilor cari se schimbau cu o mare repeziciune. Ca toți oamenii din vremea lui el are aceiași scuză: «nu noi, ci Franța și secolul s'a schimbat, am fost siliți să evoluăm».

Când într'o țară evenimentele externe sau interne, determină noi prefaceri sociale, sunt de plâns aceia cari sub pretext de statornicie politică, vor să pue stavilă Progresului. O singură condiție se cere și aceea a îndeplinit-o cu prisosință Victor Hugo: să fii de bună credință în convingeri, să fii dezinteresat în transformarea ta.

— Numai morții nu se schimbă, a spus cu drept cuvânt un mare bărbat de stat

englez ¹⁾). Firește, statornicia în convingeri este vrednică de toată cinstea, dar ea este câte odată rezultatul unei fericite întâmplări, sau este o egoistă închidere sufletească la toate curente, pe care le trimite enorma aripă a Progresului și a Civilizației! A persevera în greșeli, numai de teama de-a nu ți se critică unitatea vieții politice, este o lașitate și o adevărată robie morală. «Tout homme peut, s'il est sincère, refaire l'itinéraire du chemin de Damas, — zice tot V. Hugo, — și aceasta este o *absoluțiune*».

Nici un pas înapoi, este simbolul vieții lui !...

Nici un rând contra libertății, este unitatea vieții lui.

Libertatea în politică este Dreptul, — dreptul cel etern, câte-odată în dezacord cu legea efemeră... «Pro jure contra Legem» — este formula lui favorită, și de la această formulă, dela acest jurământ, el nu s'a abătut nici odată !...

Ultimii ani și-i petrece prezidând, consacrand și bine-cuvântând.

¹⁾ Gladstone.

Când se duce la ședințe, Senatul se scoală în picioare și salută Geniul venerat. Toată lumea îl crede nemuritor !

Dar într'o zi, acela care umpluse secolul cu prodigioasa lui activitate, — bunul Semănător, care aruncase din plin atâtea luminoase idei, bărbatul politic și marele poet, care devenise acum «le Souverain de la Pensée» — cum îl numise Jules Ferry — simți că a venit ceasul când orice astru trebuie să se culce.

19 ani de exil și 15 ani de apoteoză !

Totdeauna suferința este mai lungă ca fericirea, dar binele final triumfă !

În ziua de 22 Mai 1885, toate popoarele, toată omenirea, simția la unison aceeași durere mare, din ochii civilizației pica aceeași lacrimă sfântă :

Victor Hugo murise !

Înmormântarea lui nu a fost numai un mare doliu național, cum nu s'a mai văzut în Istoria Gloriei, a fost o impunătoare sărbătoare a Recunoștinței umane, o idealizare și o solidarizare a Durerei Universale !...

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITATEA
BUCUREȘTI

BIBLIOTECA
Centrală
Universitară
București

VERIFICAT
2017

VERIFICAT

VERIFICAT
1987